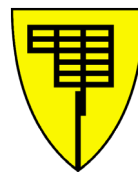

KANONEN PÅ ORMØYGALTEN

KULTURMINNER I BRØNNØY

Kategori: Kystkultur
Gruppe: Sjømerker / seilingsmerker
Type: Kanon med riskost
Funksjon: Tidligere dagmerke
Opprettet: 1842 (sannsynligvis)

Lokalisering: Ormøygalten
Posisjon: N 65°25'46" / Ø12°9'49"
Kartblad: Sjøkart nr. 53

Status: Rimelig god etter 170 år
Eier: Staten v/ Kystverket
Vernestatus: Bør vurderes
Vurdering: Meget høy autentisitet og originalitet

Foto: Villy Gjersvik

Brønnøy er **en stor kystkommune**; på mange måter. Derfor er det ikke unaturlig at Brønnøys nåværende kommunevåpen fra 1987 er et sjømerke; ei seilingsgrind. Også Brønnøysunds gamle byvåpen fra 1923 var et sjømerke; en varde i solnedgang. I tillegg: Brønnøy Havn, Brønnøysund barne- og ungdomsskole (BBU), Brønnøysund Brannvesen og Brønnøy Småbåtlag – har alle seilingsmerker i sine emblem. Og vårt mest berømte seilingsmerke er selvfølgelig Torghatten, et av verdens mest spesielle fjell. Det og de andre nordlandsfjella lærte førstereisgutten seg å seile etter.

Brønnøy ligger midt i Norge og midt i leia; **langs Nordvegen**. Og navnet Brønnøysund har sterke relasjoner til ferdselen mellom nord og sør. Også navn som Tørnholmen, Tennfatholmen og Åbolskjæret var av betydning for båttrafikken igjennom sundet. Her var farvannet uryddig og innseilingene var trange. Her var det mange grunnstøtinger og "tidlig" behov for merking av sikker ferdsel.

I tillegg har Brønnøy **1035 km kystlinje** og er på 14. plass blant kommunene med lengst kystlinje i Norge. Med over hundre mil kystlengde og med noen hundre øyer, holmer og skjær så har vi også (noen) **hundre seilingsmerker / sjømerker i Brønnøy**. De varierer sterkt både i alder, form og materialbruk.

Et av de tidligste og kanskje **det mest spesielle seilingsmerket** står på Ormøygalten. Dette er en lang grunne – et skvalpeskjær; som ligger nord for Torghatten, sør for Brønnøysund, vest for Rodal og øst for Ormøya. I Kystverkets oversikt – Norske seilmerker (1972) er kanonløpet ikke nevnt, bare varden på Ormøygalten og at denne skal være sort. Varden har på et tidspunkt erstattet kanonløpet som et mer synlig landemerke. Kystverket Nordland sier det slik: *"Det er artig at det blant våre mer enn 6000 faste merker også befinner seg en slik raritet blant navigasjonsinnretningene våre"* (10.10.2013).

På fløskjæret, rett nord for varden, står fortsatt det gamle seilingsmerket. Mange har sett det, men har "bare" oppfattet det som en tilfeldig jernsøyle. – Det er ikke bare en jernsøyle, men en

kanon på høykant – med løpet vendt mot himmelen. Den er så langt ikke målt, men den er ca. 130-140 cm høy. Så langt vites det heller ikke hvilken type kanon dette er eller når og hvor den er produsert. Mye tyder på at den kan være fra 1700-tallet.

Tross alt dette - oppdagelsen er mer spennende enn som så. Objektet omtales i **Norges første bygdebok fra 1848**, "Beskrivelse over Brønøe hovedsogn" av John A. Nordhuus. Her står det: *"Paa indre Side af Stokholmen er den bekjendte Grund Ormøgalten kaldt. Der er for faae Aar siden nedsat en Kanon paa samme, hvori er en Stang med en Riiskost. Forhen var det ofte at Fartøier, især om Vinteren, stødte paa den, naar Brønøesund skulde anløbes, og Natten, i Forening med Sneefog, lagde Hindringer iveien. ..."* – En "riskost" er en busk satt opp i kanonløpet, eller flere busker som er flettet sammen.

Hvor gammel? – Den nevnte omtalen er fra 1848 og det sies at *"der er for faae Aar siden"* ble nedsatt en kanon. Vi snakker da sannsynligvis om tidlig 1840-tall. I et registreringsprosjekt i Aust-Agder "Sjømerkene, veivisere og kulturminner" skrives det: *"I 1842 ble et kanonløp kjøpt inn fra Trondhjems Arsenal"*. – Altså, sannsynligvis i samme periode som på Ormøygalten. Kanonen i Agder veide 11 skippund (1753 kg) og arbeidsfolk fra Torungen fyanlegg satte det opp på skjæret (Reierskjær). Kanoen kostet 50 spesiedaler, mens oppsettingen kostet 95 spd! 16 år senere ble kanonløpet der bytta ut med en støpejernsøyle, siden med en steinvarde i 1878. (Så langt Sørlandet).

At kanonen på Ormøygalten er **et av de tidligste sjømerkene**, "en tar det en har", bekreftes. I 1850 er det bare 46 faste sjømerker i Norge. Kanonen på Ormøygalten var sannsynligvis et av de første merkene som ble bygget etter at Fyrdirektoratet ble opprettet i 1841. Utbyggingen av det omfattende systemet av fyr og sjømerker langs norskekysten skjedde i stor grad fra midten av 1800-tallet og de første tiår av 1900-tallet. På 1880-tallet var det 8 arbeidslag, fordelt langs hele kysten, som satte opp og vedlikeholdt merkene.

Hvor vanlig er det med en slik "raritet"? – I prosjektet i Aust-Agder nevnes både eksisterende (1) og tidligere kanon (1) som sjømerker. I en merkefortegnelse fra 1863 nevnes også 6 "staker med kost" i Aust Agder. *"Stakene, som alle var hvitmalte, skulle rage 6-8 fot over vannet. På toppen skulle plasseres en kost eller en einerbusk, ..."* Fra 1878 var det også av betydning hvordan "kosten" var plassert. Etter hvert fikk "kost" en utvida betydning og det ble reist 45 sjøhus, omtalt som "kostebuer", til lager av staker og bøyer. (Også i Brønnøysund).

Kystverket sier: *"Slike kanonløp er registrert også andre steder i landet som seilingsmerker. De ble ofte satt på steder som var utsatt for sjøpågang siden de er solide nærmest evigvarende. Man kan anta at knapphet på merkemateriell i en tidsepoke kan være årsak til at man har valgt å bruke gamle kanonløp som ikke lenger var i bruk til det de var tiltenkt til."* (10.10.2013). – Om ikke "evigvarende" så har kanonen på Ormøygalten holdt seg imponerende godt. 170 år er en flott alder.

NB! Takk til informantene Kjell Mikaelson, Eilert Horn, Per Åge Rodahl og Villy Gjersvik. Viser også til Kystverkets brev; Aust-Agder prosjektet, samt utkast Kystverkets Landsverneplan for maritim infrastruktur (2009).

Publisert av Magnar Solbakk. Sist endret 14.11.2013